

Znanstveni i stručni skupovi

X. jubilarno Državno natjecanje iz povijesti

Od 6. do 8. svibnja 2009. u Krku je održano X. Državno natjecanje iz povijesti. Natjecanje je održano u Osnovnoj školi Frana Krste Frankopana. Škola je izgrađena 2005. i izvrsno arhitektonski osmišljena. Projektirana je pod motom *škola u gradu, grad u školi*: tako se grad Krk zapravo ogleda u prostorima škole i obrnuto. Zadivljuju rješenja predvorja škole kao gradskog trga, hodnici kao uličice grada i staklene površine koje iz svih dijelova škole otvaraju poglede na grad i more.

Natjecanje je svečano otvoreno 6. svibnja priredbom dobrodošlice u školi za sve natjecatelje i mentore. Učenici škole Frana Krste Frankopana predstavili su školu pjesmom i zanimljivim igrokazom povijesne tematike. Ravnatelj škole Serđo Samblić u svom pozdravnom govoru iznio je još neke zanimljivosti o školi, primjerice da škola ima status škole *bez arhitektonskih barijera*, da u školi djeluje Mala staroslavenska akademija *Dr. Antun Mahnić*. Projekt je osmislila profesorica povijesti Ana Kirinčić 1998. godine, a bavi se proučavanjem zavičajne povijesti i kulturno-povijesne baštine, s posebnim naglaskom na glagoljašku baštinu. Gradonačelnik grada Krka zaželio je svima ugodan boravak i uspjeh na natjecanju,

Sudionicima natjecanja obratio se potom predsjednik Državnog povjerenstva za natjecanje iz povijesti doc. dr.

Željko Holjevac. On je u svom pozdravnom govoru naglasio da su već svi koji su došli na natjecanje najbolji i zaželio svima puno uspjeha i dobre rezultate.

Tajnica Državnog povjerenstva za natjecanje iz povijesti mr. sc Marijana Marinović iz Agencije za odgoj i obrazovanje, Podružnica Rijeka, zaželjela je sudionicima sljedeće: "Sa sobom ponosite lijepu uspomenu i ostanite prijatelji. Ostanite uvijek u društvu najboljih" te proglasila natjecanje otvorenim.

U četvrtak 7. svibnja otpočelo je natjecanje. Natjecanje se odvijalo u dvije kategorije: 1. pisana provjera znanja (četiri skupine) za srednje škole; 2. kategorija samostalnih istraživačkih radova učenika za osnovne i srednje škole. Pisane provjere znanja konstruirane su na osnovu standarda koji se primjenjuju prilikom izrade Nacionalnih ispita i Državne mature, a dobre rezultate pisanih provjera možemo smatrati korakom prema usklađivanju metoda provjeravanja postignutih znanja i vještina na svim razinama. Prezentacije i obrane samostalnih istraživačkih radova učenika u osnovnim i srednjim školama trajale su tijekom poslijepodneva i, može se reći, bila je to sjajna prezentacija učeničkog sagledavanja i istraživanja zavičajne povijesti.

Ispravljanje pisanih provjera znanja i ocjenjivanje prezentacija samostalnih istraživačkih radova odradili su članovi Državnog povjerenstva za natjecanje iz povijesti.

Prva tri mjesta u kategoriji pisanih provjera znanja osvojili su:

Pisana provjera znanja – I. skupina Prapovijest i stari vijek : 1. Tot Dora, Gimnazija Čakovec (Čakovec), mentor: Virgej Ivanka; 2. Čičko Domagoj, Srednja škola Orosavlje (Orosavlje), mentor: Čandrlić Renata; 3. Babić Sandro, Srednja škola Mate Balote (Poreč), mentor: Torbica Vladimir.

Pisana provjera znanja – II. skupina Srednji i rani novi vijek 1. Lugomer Karlo, XV. gimnazija (Zagreb), mentor: Naletilić Zdravko; 1. Roginek Andrej, Srednja škola Ivanec (Ivanec), mentor: Pavić Branka; 2. Šunjić Ivan, Gimnazija Antuna Vrančića (Šibenik), mentor: Paić Jasminka, 3. Marković Jelena, Srednja škola Zlatar (Zlatar), mentor: Švaljek Snježana.

Pisana provjera znanja – III. skupina 18. i 19. stoljeće 1. Mužinić Vedran, II gimnazija (Zagreb), mentor: Katarina Budak; 2. Matešić Emanuel, Srednja škola Duga Resa (Duga Resa), mentor: Smilja Franušić; 2. Varga Anamaria, Gimnazija Čakovec (Čakovec), mentor: Verica Mutvar; 3. Zelić Ivana, Gimnazija Bjelovar (Bjelovar), mentor: Ivana Smolec.

Pisana provjera znanja – IV. Skupina 20. stoljeće 1. Horvatek Dejan, Srednja škola Pregrada (Pregrada), mentor: Kantoci Marija; 1. Jelaković Bruno, Prva riječka hrvatska gimnazija (Rijeka), mentor: Grgurina Ines; 2. Sabljčić Ivan, III. Gimnazija (Zagreb), mentor: Skukan Zdenko; 3. Erceg Hrvoje, Gimnazija Metković (Metković), mentor: Krešić Jagoda.

U kategoriji samostalnih istraživačkih radova za srednje škole prva tri

mjesta osvojili su radovi: 1. mjesto rad: *Reklame kao izvor za povijest mentaliteta Daruvara od 1930. do 1940.* učenika Igora Novak i Sonje Lukić, mentor Valerija Turk iz Gimnazije Daruvar; 2. mjesto rad: *Šibenske solane u vrijeme mletačke vlasti*, učenica Margaret Maria Kovačić i Ana Peran, mentor Irena Sačić iz Gimnazije Antuna Vrančića (Šibenik); 3. mjesto rad *Lošinjska Nautica – najslavnija pomorska škola na Jadranu*, učenici Manuela Kajkara i Anton Budinić, mentor Lidija Kosmos iz Srednje škole Ambroza Haračića (Mali Lošinj).

Najbolji **samostalni istraživački radovi osnovnih škola** su: 1. mjesto rad: *Pismo-molba Sofije Singer*, učenici Matea Horvat i Hrvoje Korbar, mentor: Anita Gambiraža Knez iz škole "Silvija Strahimira Kranjčevića" (Zagreb); 2. mjesto rad: *Kotoripski protokoli* učenika Mateja Matoš i Anje Vidović, mentor: Romina Volar iz Osnovne škole Kotoriba (Kotoriba); 3. mjesto rad: *Stogodišnjakinja s još mladim srcem*, učenici Ana Marija Štefanac i Luka Šimunić, mentor: Mara Smičiklas iz osnovne škole "Slava Raškaj" (Ozalj).

Svi sudionici natjecanja bili su nagrađeni prekrasnim dobro osmišljenim i organiziranim izletima. Mentori su u jutarnjim satima natjecanja imali organizirano upoznavanje grada i njegovih kulturno-povijesnih znamenitosti. U poslijepodnevni satima dio učenika i mentori zaplovili su prema Košljunu gdje su razgledali crkvu i samostan. Na izletu u Jurandvor razgledavala se crkvića Sv. Lucije, a bilo je zanimljiv i poučan izlet i u Vrbnik i Dobrinj.

U petak 8. svibnja mentori i učeni-
nici koji su sudjelovali u kategoriji
*Samostalnih istraživačkih radova učeni-
ka*, dobili su obrazloženja vrednovanja
radova od članova prosudbenih povje-
renstva za samostalne istraživačke rado-
ve učenika. Održan je i Okrugli stol
za mentore, na kojem se predlagalo i
raspravljalo o natjecateljskim kategori-
jama u cilju što kvalitetnijeg natjecanja.
Uslijedila je svečana podjela nagrada i
priznanja te zatvaranje X. jubilarnog
natjecanja popraćeno priredbom uče-
nika škole domaćina. Željko Holjevac
zahvalio se gostoljubivim domaćinima,
organizatorima natjecanja, i članovima
Povjerenstva u ime učenika i nastav-
nika, te zatvorio natjecanje riječima:
"Odrađeno je prvih deset godina i idemo
u sljedeće natjecateljsko desetljeće!"

Organizacijski dio natjecanja iznijela
je podružnica Agencije za odgoj i obrazo-
vanje u Rijeci pod vodstvom više savjet-
nice mr. sc. Marijane Marinović, koja je
ujedno i tajnica Državnog povjerenstva
za natjecanje iz povijesti. Pokazalo se da
su timski rad i dobra organizacija više od
polu izvrsno obavljenog posla.

Suzana Pešorda

Znanstveni skup 1918. u hrvatskoj povijesti, Zagreb, 29-30. listopada 2008.

U organizaciji Odjela za povijest
Maticе hrvatske i pod pokroviteljstvom
Hrvatskog sabora u Zagrebu je 29-30.
listopada 2008. u palači Maticе hrvatske
održan znanstveni skup *1918. u hrvat-
skoj povijesti*. Skup je otvorio predsjed-
nik Hrvatskog sabora Luka Bebić, čije su

riječi potvrdile da u široj javnosti godina
1918. kao mjesto nacionalnog sjećanja i
pamćenja još uvijek ima ambivalentnu
repciju, sadržanu u pitanju "je li se
moglo drugačije" i praćenu uvijek izno-
va isticanom Radićevom rečenicom "Ne
srljajte kao guske u maglu!". Znanstveni
skup, na kojem je sudjelovalo 29 izla-
gačica i izlagača, održan je na dan 90.
godišnjice odluke Hrvatskog sabora 29.
listopada 1918. kojom su raskinute veze
s Austro-Ugarskom Monarhijom i pro-
glašena Država SHS, što je kasnije dove-
lo do ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom
i uspostavljanja Kraljevstva SHS 1. pro-
sinca 1918. godine. Prijelomni karak-
ter 1918. godine, obilježen raspadom
Austro-Ugarske Monarhije i ulaskom
hrvatskih zemalja u novu državnu zajed-
nicu, usmjeravao je izlagače na proma-
tranje državnopravnih pitanja, djelova-
nja stranaka i političkih predstavnika.
Važnost teme za nacionalnu povijest
utjecala je da je kod nekih, doduše
rijetkih izlagača bilo moguće primi-
jetiti pristupanje povijesnim akterima
s obzirom na "(ne)ispravnost" njihova
nacionalnog djelovanja, što nije odlika
znanstvene historije. U vezi toga sma-
tram potrebnim napomenuti da nije
zadaca historiografije baviti se samo
velikim ili tragičnim događajima iz naci-
onalne povijesti ili promatrati događaje
samo iz jedne perspektive već njezina
istraživanja trebaju obuhvaćati puno šira
pitanja i probleme. Na to usmjerenje
može upućivati npr. konstatacija većine
izlagača da probleme 1918. godine treba
nužno promatrati kroz utjecaj koji je
na stanovništvo i općedruštvene prilike
imao Prvi svjetski rat.

Dvadesetominutna izlaganja prvog dana skupa uglavnom su se odnosila na državnopravna i diplomatska pitanja, zatim na djelovanje stranaka i političkih predstavnika te na probleme uspostave novog državnog ustrojstva, kako na općedržavnoj tako i na lokalnoj razini.

Ljubomir Antić, “1918. – granica epoha”, govorio je o promjenama u kojima se našlo europsko društvo nakon Prvog svjetskog rata. Istaknuo je da završetak jednog krvavog rata nije doveo do općeg antiratnog raspoloženja već je vodio prema novom ratu. Antić je upozorio na uspon autoritarnih i totalitarnih režima u međuratnom razdoblju, a posebnu pažnju posvetio je pogledima nekih europskih intelektualaca na te procese.

Hrvoje Matković, “Država SHS – nastanak i nestanak”, istaknuo je da odluku Hrvatskog sabora 29. listopada 1918. o raskidu svih veza s Austro-Ugarskom Monarhijom hrvatska historiografija drži datumom nastanka Države SHS. To je pokušao problematizirati Ljubo Boban (Kada je i kako nastala Država Slovenaca, Hrvata i Srba, *Časopis za suvremenu povijest*, 24, 1992, br. 3), smatrajući da se za datum njezina nastanka može uzeti Deklaracija Narodnog vijeća 19. listopada 1918. godine. Hodimir Sirotković (O nastanku, organizaciji, državnopravnim pitanjima i sukcesiji Države SHS nastale u jesen 1918., *Časopis za suvremenu povijest*, 24, 1992, br. 3) dokazao je da kao datum osnivanja treba ostati 29. listopada 1918, čemu se priklonio i Matković, upozoravajući da nepostojanje konstitucijskog akta o stvaranju Države SHS

omogućuje daljnje raspravljanje toga pitanja.

Petar Strčić, “Godina 1918. kao stvarni početak problema u hrvatsko-talijansko-slovenskim odnosima na Jadranu u 20. stoljeću”, usredotočio se na probleme povezane s talijanskom okupacijom jadranske obale nakon Prvog svjetskog rata, posvećujući pažnju pitanju što je formiranje Kraljevstva SHS donijelo Istri i Dalmaciji. Govoreći o jadranskom pitanju, osvrnuo se na Rapallski ugovor 1920. i Rimske ugovore 1924. i prikazao stanje u Dalmaciji nakon njih.

Livia Kardum, “Američka politika 1918. i problem Austro-Ugarske”, govorila je o karakteru američkog ulaska u Prvi svjetski rat. Naime, SAD je tek “pridružena sila” Antanti, a objavila je rat samo Njemačkoj, naglasivši da neće sudjelovati u teritorijalnim osvajanjima. L. Kardum upozorila je na kontakte između W. Wilsona i austro-ugarskog cara Karla I. te na promjene u američkoj politici tijekom 1918. godine. Napose je govorila o koncepciji prava naroda na samoodređenje te o Wilsonovih 14 točaka.

Mira Kolar, “Prehrana u Hrvatskoj u 1918. godini”, oslikala je stanje s prehranom za vrijeme Prvog svjetskog rata i tijekom 1918. godine. Za vrijeme rata, zbog stalno prisutne gladi, osnivane su pučke kuhinje i ženska dobrotvorna društva koja su skupljala hranu. Nakon završetka rata uslijedilo je još teže stanje s gladi pa kraj 1918. karakterizira velika bijeda, otežana pojavom španjolske gripe od koje je stanovništvo masovno umiralo.

Premda nije navedena u programu skupa, zbog zanimljivosti slikovnog materijala uvrštena je prezentacija Jelene Borošak Marijanović, koja je predstavila izložbu *Dadoh zlato za željezo – Hrvatska u Prvom svjetskom ratu 1914. – 1918.*, održanoj u Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu.

Usljedilo je 8 izlaganja koja su se odnosila na hrvatske regije i lokalne sredine u 1918. godini.

Željko Bartulović, “Pravno-povijesni aspekti zbivanja 1918. na Sušaku i Rijeci”, u uvodu je prikazao pravni položaj Rijeke od Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. do 1918. i talijanske okupacije Rijeke i Sušaka. Usredotočio se na međunarodnopravnu problematiku okupacije Rijeke i na pravne aspekte definiranja statusa Rijeke na mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. i u Rapallskom ugovoru 1920. i Rimskim ugovorima 1924. godine.

Darko Dukovski, “Talijanska okupacija Istre 1918-1920.”. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i proglašenja Države SHS u Istri su osnivani odbori Narodnog vijeća i Narodne straže. Ta su kretanja prekinuta talijanskom okupacijom Istre. Dukovski je prikazao stanje u Istri tijekom okupacije, napose upravno-administrativne promjene koje su uslijedile i socijalni položaj istarskog stanovništva u tim godinama.

Vladimir Kalšan, “Međimurje 1918/1919.”, prikazao je prilike u Međimurju pod mađarskom upravom i socijalno stanje prouzrokovano Prvim svjetskim ratom, ističući “nacionalni i socijalni bunt” u Međimurju u studenom 1918. godine. Raspadom

Austro-Ugarske Monarhije otvoreno je pitanje pripadnosti Međimurja pa je Kalšan govorio o “Narodnom vijeću za Međimurje” i političkim predstavnicima koji su sudjelovali u priprema za napad na Međimurje. 24. 12. 1918. jedinice hrvatske vojske započele su vojni pohod koji je završio oslobađanjem Međimurja, koje je 1919. pripalo Kraljevstvu SHS.

Franko Mirošević, “Prilozi za povijest Dalmacije 1918.”, predstavio je gospodarske prilike i prehrambene probleme u Dalmaciji 1918. godine. Naglasio je važnost velikog zbora u Splitu 2. 7. 1918, koji je donio političku deklaraciju o prekidu djelovanja svih stranaka i formiranju jedinstvene “Narodne organizacije”, što je značilo koncentraciju stranaka u Dalmaciji. Oduševljenje u Dalmaciji stvaranjem Države SHS brzo je prekinuto talijanskom okupacijom započetom već 2. 11. 1918. te pojavom španjolske gripe i oskudicom hrane.

Zdravka Jelaska Marijan, “Uspostava Zemaljske vlade za Dalmaciju u Splitu 2. studenoga 1918.”, čiji je referat pročitao Ž. Holjevac, ispitala je na temelju arhivske građe koliko su točna sjećanja J. Smodlake na prilike vezane uz uspostavu Zemaljske vlade u Splitu 1918. godine. Autorica je preko četiri pitanja (1. Tko je i kako imenovao Zemaljsku vladu za Dalmaciju?; 2. Zašto je izabran Split, a ne Zadar?; 3. Tko je i kako odlučio o preuzimanju Namjesništva?; 4. Jesu li dalmatinski Srbi otpočeta sudjelovali u Zemaljskoj vladi ili su se kasnije uključili?) ukazala na krive Smodlakine tvrdnje u njegovim naknadnim sjećanjima.

Tado Oršolić, “Dalmacija u posljednjem tromjesečju 1918. zabilježena u dalmatinskim novinama”, istaknuvši važnost novina kao medija tada, promatrao je kako su novine u Dalmaciji pisale o raspadu Austro-Ugarske Monarhije i stvaranju Države SHS. Prikazao je pisanje triju novina: “Narodnog lista”, “Novog doba” i “Hrvatske krune”. Novine su nakon usredotočavanja na događaje vezane uz formiranje Države SHS pažnju ubrzo usmjerile na komentiranje talijanske okupacije jadranske obale koja je započela već 2. 11. 1918. godine.

Ante Bralić, “Zadarska recepcija sloma Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja novih država”, prikazao je političke prilike u Zadru za vrijeme Prvog svjetskog rata. Istaknuo je da je Zadar jedina od 98 općina u Dalmaciji u kojoj su na vlasti autonomaši. Govorio je o političkim pogledima talijanskih i hrvatskih stranaka u Zadru, pisanju zadarskog tiska (“Narodnog lista” i “Hrvatske krune”) i gledištima zadarskih političkih predstavnika na pitanje jugoslavenskog ujedinjenja.

Tonko Barčot, “Odbori Narodnog vijeća SHS na otoku Korčuli – uspostava, djelovanje i političko-administrativni kontekst”, ukazao je na zbivanja na otoku Korčuli od proglašenja Države SHS 29. 10. 1918. do dolaska talijanskih snaga 4. 11. 1918, kada se osnivaju mjesni odbori Narodnog vijeća u Veloj Luci, Korčuli i Blatu. O funkcioniranju tih mjesnih odbora na lokalnoj razini Barčot je izlagao na temelju neobjavljenih zapisa Danijela Kneževića, predsjednika mjesnog odbora Narodnog

vijeća u Veloj Luci. Govorio je o “dvo-mjesečnom razdoblju suživota talijanske vojne i hrvatske civilne vlasti” na otoku Korčuli i prikazao zbivanja oko proglašenja “Narodne republike Blato”.

Izlaganja drugog dana znanstvenog skupa odnosila su se uglavnom na šira društvena pitanja vezana uz 1918. godinu, napose u vezi utjecaja Prvog svjetskog rata na različite pojedince i prilike u nekim hrvatskim sredinama te razne društvene grupe.

Nikola Tominac, “79. pukovnija zajedničke vojske u Prvom svjetskom ratu”, iscrpno je prikazao sudjelovanje hrvatskih vojnih snaga, 79. pukovnije, u ratnim operacijama austro-ugarske vojske u Prvom svjetskom ratu. Govorio je o teškim borbama prilikom pohoda na Srbiju, zatim o sudjelovanju u bitkama na istočnom bojištu i na kraju o sočanskim bitkama.

Ivan Bulić, “Vojna cenzura u Hrvatskoj za vrijeme Prvog svjetskog rata”, obradio je pitanje djelovanja vojne cenzure u ratnim uvjetima. Istaknuo je da je vojna cenzura važno pitanje, kojim se hrvatska historiografija, međutim, nije bavila. Naglasio je da su se vojnom cenzurom, kao kontrolnim mehanizmom koji je odlučivao što će biti objavljeno, a što ne, koristile sve zaraćene strane, ne samo Austro-Ugarska Monarhija. Zadaća vojne cenzure na početku rata bila je npr. pripremiti mobilizaciju i spriječiti antiratno raspoloženje, a za vrijeme rata, pored vojnih tema, cenzura je, zbog nestašice hrane, sprečavala npr. donošenje loših gospodarskih vijesti.

Dinko Čutura, “Zeleni kader 1918. – stupanj organizacije i procjena

brojčanog stanja”, pokušao je dati novo viđenje o temi kojom se hrvatska historiografija bavila. Nasuprot tekstovima F. Čulinovića, B. Krizmana i I. Banca, koji navode brojku o 200.000 zelenokaderaša u Hrvatskoj 1918, Čutura, na temelju novopronađene arhivske građe i napose s obzirom na stranu literaturu koja se bavila tim pitanjem, napominje da se, prema njegovoj procjeni, radi o oko 50.000 pripadnika Zelenog kadra. Pored tog četverostrukog smanjenja brojki, Čutura je istaknuo i da se ne može govoriti o organiziranom pokretu.

Tomislav Zorko, “Narodne straže Narodnog vijeća SHS”, prikazao je te prve vojne jedinice Države SHS, osnovane s ciljem održavanja reda. Zorko se posebice usredotočio na funkcioniranje narodnih straža na lokalnoj razini. U brojnim malim mjestima, umjesto uspostavljanja reda, pripadnici Narodne straže često su iskazivali nedisciplinu i sudjelovali u različitim prekršajima, a katkad su korišteni i u političke svrhe. Nakon procjene vlasti da je uspostavljen relativan mir i nakon raspuštanja Narodnog vijeća Narodne straže definitivno su raspuštene 29. 12. 1918. godine.

Branka Boban, “Stjepan Radić u vrijeme Prvoga svjetskog rata”, izlagala je o razlozima Radićevog opredjeljivanja za opciju austroslavizma, a zatim jugoslavizma. Na temelju Radićevog pisanja u novinama i govora u Hrvatskom saboru obrazlagala je njegovu podršku Austro-Ugarskoj Monarhiji za vrijeme trajanja Prvog svjetskog rata i navodila uzroke promjene toga stava. Govorila je i o Radićevom raspravljanju o karakteru

jugoslavenskog ujedinjenja (Radićev saborski govor 24. 11. 1918. i rečenica “Ne srljajte kao guske u maglu!” odnosila se na napominjanje da ujedinjenje treba biti provedeno na temelju sporazuma).

Ivan Mirnik, “Referat dr. Viktora Alexandera caru Karlu I.”. Zagrebački odvjetnik Viktor Alexander (1865 – 1934) u referatu caru Karlu I. založio se za krivo optužene pojedince koje su austro-ugarske vojne vlasti, na temelju neosnovanih informacija, optužile za veleizdaju. Mirnik je obrazložio kontekst tih optužbi, način na koji je vojna uprava došla do informacija i pogrešne pretpostavke koje su ih u tome vodile. Alexander je caru razložio da nema elemenata za veleizdajničku optužbu, istaknuvši da je ponašanje Hrvatske i Slavonije za vrijeme trajanja rata u potpunosti uzorno.

Damir Agičić, “Zapisi Milana Japunčića iz ruskoga ratnog zarobljeničtva u proljeće 1918.”. O Milanu Japunčiću (1880 – 1945), gospićkom gimnazijskom profesoru, napisan je tek jedan rad (M. Kunčić i Z. Ladić). Na temelju Japunčićevog dnevnika (još neobjavljenog) Agičić je prikazao prilike u ruskom zarobljeničtvu i Japunčićeve stavove, napose o boljševičkoj revoluciji, kojoj Japunčić nije bio sklon. Uz zapise koji govore o zarobljeničkoj svakodnevnici, Agičić je istaknuo i Japunčićeva razmišljanja koje se odnose na obitelj, vjeru, domovinu i dr.

Ivica Zvonar, “Pogled na 1918. iz perspektive istaknutih sudionika”, stavio je naglasak na one hrvatske istaknute pojedince koji su ili 1918. ili u naknadnim

sjećanjima izražavali razočaranje događajima 1918. i protivljenje ulasku u novu državnu zajednicu. Posebno je prikazao opredjeljenja katoličkog svećenstva, istaknuvši da se, za razliku od crkvenih velikodostojnika koji su podržavali ujedinjenje, dio frankovački politički orijentiranog svećenstva protivio ujedinjenju. U Zvonarovom naglašavanju onih pojedinaca i grupa koji su se protivili novoj državnoj zajednici i u njegovim zaključnim riječima bilo je moguće uočiti negativno vrednovanje jugoslavenske opcije, što nije primjeren historiografski pristup.

Ljiljana Dobrovšak, "Židovi u Hrvatskoj za Prvoga svjetskog rata (1914-1918)", govorila je o utjecaju Prvog svjetskog rata na židovsku zajednicu u Hrvatskoj. Osvrnula se na radove hrvatske historiografije o Židovima i inozemnu literaturu o Židovima u Habsburškoj Monarhiji. Prikazala je zbivanja s židovskom zajednicom u Zagrebu: od mobilizacije, sudjelovanja u borbama i stradanjima Židova, prestanka djelovanja cionističkih društava i časopisa, preko dobrotvornog rada Židovske općine, do ponovnog pokretanja lista "Židov" (nastavljača "Židovske smotre"). Lj. Dobrovšak govorila je i o poslijeratnim napadima Zelenog kadra i lokalnog stanovništva na židovske trgovine u Hrvatskoj.

Krešimir Bušić, "Bački Hrvati-Bunjevci između Zagreba i Beograda", govorio je o političkom organiziranju južnougarskih bunjevačkih Hrvata i uspostavljanju veza s Narodnim vijećem u Zagrebu 1918. te o političkom organiziranju južnougarskih Srba iste

godine. Napose se usredotočio na prikazivanje djelovanja pojedinih političkih predstavnika. Zbog Bušićevog emotivnog nacionalnog diskursa najveći dio njegova izlaganja protekao je u govoru o "znamenitim i zanemarenim bunjevačkim Hrvatima".

Branko Dubravica, "Dvostruka smjena vlasti na razini kotara Velika Gorica", prikazao je odvijanje događaja 1918. na lokalnoj razini. Napose se usredotočio na promjene vlasti u kotaru Velika Gorica i Plemenitoj općini Turopolje. Osvrnulo se na reagiranje velikogoričkog stanovništva na osnivanje Narodnog vijeća i na saborsku odluku o prekidu državnopravnih odnosa s Austro-Ugarskom Monarhijom. Govorio je o osnivanju i ukinuću odborâ Narodnog vijeća i Narodne straže, predstavio je poglede nekih političkih predstavnika velikogoričkog kotara, a posebice je istaknuo karakter smjene vlasti u Plemenitoj općini Turopolje.

Danijel Vojak, "Kako je završio rat u trgovištu ili iz povijesti Samobora 1918.", govorio je o utjecaju Prvog svjetskog rata na život stanovnika Samobora i prikazao politički, gospodarski i kulturni život u Samoboru. Ukazao je na političku dominaciju Stranke prava i prikazao kasnije osnivanje odbora Narodnog vijeća i Narodne straže. Govorio je o teškim gospodarskim prilikama u Samoboru i oblicima društvenog i kulturnog života Samoboraca. U sklopu prikaza ratnih prilika osvrnuo se i na svakodnevni život ruskih zarobljenika u Samoboru. Prikaz samoborske svakodnevice 1918. završio je navođenjem pojave bolesti i epidemija, posebice španjolske gripe.

Vijoleta Herman Kaurić, “Glazbeni repertoar kao odraz društvenih promjena tijekom Prvoga svjetskoga rata”, govorila je o intenzivnom glazbenom životu za vrijeme Prvog svjetskog rata, koji se prvenstveno odnosio na koncerte na tada iznimno čestim dobrotvornim priredbama. Svoje istraživanje, u kojem je iznijela niz statističkih podataka, autorica je temeljila na novinskoj i arhivskoj građi Hrvatskog glazbenog kluba “Lisinski”, čiji je program sačuvan za cijelo vrijeme trajanja rata. Autorica je analizirala koncertni repertoar Glazbenog kluba “Lisinski”, prateći posebice promjene u repertoaru, npr. postupno okretanje južnoslavenskom repertoaru 1918. godine.

Alojz Jembrih, “Odras posljedica Prvoga svjetskog rata u životu Vatroslava Jagića u Beču”. Ugledni slavist Vatroslav Jagić za vrijeme Prvog svjetskog rata živio je u Beču. Jembrih je na temelju Jagićeve korespondencije na njemačkom jeziku s Ljubljancinim Lukom Pintarom, a nakon njegove smrti s njegovom ženom Marijom, prikazao Jagićeve životne uvjete za vrijeme trajanja rata, uvelike obilježene nestašicom pojedinih prehrambenih artikala.

Željko Holjevac, “Filipašićeva zbirka obavijesti o hrvatsko-slavonskim željeznicama u prevratničkoj jeseni 1918.”. Vilko Filipašić (1874 – 1942) bavio se književnim radom, a službovao je i na željeznici pa su mu bile dobro poznate hrvatsko-slavonske željezničke prilike u 1918. godini. Filipašićeva ostavština sačuvana je u Državnom arhivu u Zagrebu, a Holjevac je na temelju Filipašićeve knjige o željeznicama

u Hrvatskoj i Slavoniji 1918, koja je ostala u rukopisu, prikazao njegove tvrdnje o tadašnjim teškim željezničarskim prilikama.

Prikaz navedenih izlaganja dijelom svjedoči o današnjem odnosu povjesničara prema 1918. godini, a svjedoči i o temama kojima se hrvatska historiografija u vezi 1918. bavi, kao i o onim temama, napose društvenim, koje postupno otvara.

Branimir Janković

Seminar “Sjećanja žena u kulturnom pamćenju i nastavi povijesti”, Zagreb, 3-5. travnja 2009.

U Zagrebu je 3-5. travnja 2009. u organizaciji Centra za ženske studije održan prvi u nizu seminara posvećenih problematiziranju mjesta sjećanja žena u kulturnom pamćenju. Prvi seminar bio je usredotočen na “sjećanja žrtava nacističkih, fašističkih i komunističkih režima, prvenstveno žena” i izradu modela “njihovog prikladnog korištenja u nastavi povijesti i kulturno-studijskim istraživanjima pamćenja”. Seminar je dio projekta “Proučavanje sjećanja žena žrtava nacizma i nedemokratskih režima u istraživanju i nastavi”, podržanog od Izvršne agencije za obrazovanje, kulturu i audiovizualne medije Europske unije (EACEA), u sklopu kojeg se istražuju “specifičnosti pamćenja žena koje su preživjele prakse masovnih deportacija, progona i zatvaranja u Drugom svjetskom ratu i poraću”.

Prvog dana seminara, Sandra Prlenda i Renata Jambrešić Kirin, u predavanju

“Uvod u koncepte, metode i pristupe ženskih studija : važnost rodne perspektive i situiranog znanja”, ukratko su naznačile teme i pristup seminara. S. Prlenda, povjesničarka, voditeljica gore navedenog projekta, predstavila je Centar za ženske studije i govorila o feminističkom pristupu znanosti, time i historiografiji, koji se odlikuje, između ostalog, težnjom za izvlačenjem ženskih glasova iz povijesti. Taj pristup, s obzirom na postavku da povijesne izvore uglavnom nisu sastavljale žene, stavlja naglasak na usmenu povijest. Tome u prilog ide postmoderno zanimanje za individualne priče i marginalne skupine, što vodi do porasta zanimanja za povijest žena, koja je kao disciplina u hrvatskoj historiografiji još uvijek na marginama. S. Prlenda istaknula je da je širi cilj te discipline da povijest žena ne ostane zasebno područje već da utječe na političku i društvenu historiju. R. Jambrešić Kirin, antropologinja, govorila je o pamćenju i svjedočenju. Usredotočila se na pamćenje Drugog svjetskog rata, koje je prolazilo kroz razne faze, od brojnih privatnih zapisa i sporadičnih okupljanja preživjelih neposredno nakon rata do zamiranja društvenog interesa, preko novih generacija koje su počele iskazivati zanimanje za taj rat, do postupnog uključenja novih medija (filmova, televizijskih serija, popularnih novinskih magazina). Autorice su također govorile o raznim koncepcijama muzeja o Drugom svjetskom ratu i promjenama u njima. Spomenule su postojanje brojnih književnih i memoarskih zapisa o Drugom svjetskom ratu, ali i upozorile da je velik broj takvih djela čije

su autorice žene ostao u rukopisu ili se tek sada počeo objavljevati (npr. *Lujzin dnevnik : dnevnički zapisi Lujze Janović-Wagner iz Drugoga svjetskog rata*, Zagreb 2008), a neka još uvijek čekaju na objavljivanje. S. Prlenda naglasila je da su brojne žene sudjelovale u Drugom svjetskom ratu, ali da, uz određena istraživanja Antifašističkog fronta žena (AFŽ), i uz brojne neobjavljene i neobrađene memoarske zapise žena sudionica i svjedokinja ratnih zbivanja, nismo opsežnije započeli istraživati brojne druge teme, kao npr. žene angažirane u ustaškom režimu, o čemu je počela istraživati Martina Bitunjac, sljedeća predavačica.

U predavanju naslovljenom “Žene u nacionalsocijalizmu: instrument nacističke politike ili počiniteljice zločina?”, Martina Bitunjac, doktorandica koja za potrebe disertacije istražuje povijest žena povezanih s ustaškim režimom, posebice ustašku organizaciju “Ženska loza”, u zanimljivom izlaganju govorila je o ulozi žena u nacionalsocijalizmu. Prikazala je zakone i propagandnu djelatnost od 1933. koja je žene u Njemačkoj prisiljavala na potpunu podređenost “domovini, narodu i Hitleru” te ih svodila na potrebu rađanja što više arijeviski “čiste” djece, pri čemu su u vezi toga isticane uzor-majke. Nacistička politika prema ženama sadržavala je njihovo udaljšavanje sa sveučilišta i poslovnog svijeta, sve u svrhu njihovog što većeg ili potpunog vezivanja uz kućanstvo. M. Bitunjac spomenula je fanatičnu odanost žena nacionalsocijalizmu. Prikazala je “Savez njemačkih djevojčica”, koji je okupljao djevojčice od 10. do 18. godine i obuhvaćao ideološki i tjelesni odgoj, a govorila

je o Getrud Scholtz-Klink, voditeljici svih tadašnjih ženskih organizacija. Za vrijeme rata žene su također radile u tvornicama ili protuzračnoj obrani te bile nadzornice u logorima. U vezi djelovanja žena u nacizmu, spomenuta je i Leni Riefenstahl, autorica poznatih filmova *Pobjeda vjere* (1933) i *Trijumf volje* (1934). U drugom dijelu izlaganja, s obzirom na proučavanje žena za vrijeme nacionalsocijalizma u njemačkoj historiografiji, o čemu postoje brojne knjige, M. Bitunjac izdvojila je četiri faze. Od početka 1970-ih do sredine 1980-ih u njemačkoj historiografiji počinje se govoriti o ženama u nacionalsocijalizmu, čime je pokrenuta diskusija koja traje do danas. Žene su u toj prvoj fazi prikazivane kao žrtve režima koje nisu mogle ni o čemu odlučivati. U drugoj fazi, od sredine 1980-ih, počinje se isticati da su i žene bile počiniteljice zločina (npr. kao nadzornice u logorima, kao medicinske sestre i doktorice te kao denuncijatorice). U trećoj fazi, od 1990-ih, upozoreno je da ne treba naglašavati žene ili kao žrtve ili kao počiniteljice već da treba promatrati njihove životne situacije, njihov tadašnji položaj te prostor slobode i mogućnosti djelovanja za vrijeme nacionalsocijalizma. U četvrtoj, aktualnoj fazi počinje se govoriti o ženama kao žrtvama ruskih vojnika, odnosno o tadašnjoj tabu-temi silovanja Njemica od strane pripadnika Crvene armije (silovano je gotovo 2,000.000 žena, pretežno Njemica i Poljakinja, od kojih su mnoge ubijene ili su izvršile suicid).

U diskusiji nakon predavanja bilo je govora o mogućnostima primjene takvih istraživanja i usporedbe s

hrvatskom poviješću pa je istaknuta mogućnost proučavanja žena pripadnica ustaške "Ženske loze", novih pristupa proučavanju AFŽ-a, zatim osvjetljavanje osoba koje su djelovale u bolnicama ili logorima te bavljenja ženama ustaških ministara ili ženom i kćeri Ante Pavelića. Istaknuto je da uz dosadašnje prevladavajuće usmjeravanje na viktimologiju, odnosno žrtve i njihov broj, treba istraživati i društvenu i kulturnu povijest, npr. kako se živjelo tada, ali i brojna druga pitanja.

Nakon toga je R. Jambrešić Kirin predstavila tekstove predviđene za čitanje i obradu u sljedećim terminima seminara. Prvi tekst činili su dijelovi romana Daše Drndić *Sonnenschein : dokumentarni roman* (Zaprešić 2007). Taj roman donosi dokumente o žrtvama logora Rižarno u Trstu, o čijem je djelovanju ukratko govorila R. Jambrešić Kirin. Roman D. Drndić otvara pitanje načina uključivanja fikcionalnog i stvarnog u romanesknu formu, posebno kada je riječ o žrtvama. Sljedeći tekst bio je dio spomenutog djela *Lujzin dnevnik : dnevnički zapisi Lujze Janović-Wagner iz Drugoga svjetskog rata*, Zagreb 2008. R. Jambrešić Kirin istaknula je iznimnu emotivnost tih zapisa. Preostali tekstovi odnosili su se na dvije knjige Ženi Lebl objavljene u Beogradu (*Odjednom drukčija, odjednom druga : sećanja i zaboravi*, 2008. i *Ljubičica bela : dve i po godine u Jugo-gulagu za žene*, 2009). Ženi Lebl je Židovka iz Beograda koja je provela Drugi svjetski rat u logoru, zatim je nakon rata završila i na Golom otoku, a kasnije je objavljivala radove o povijesti Židova na Balkanu.

Natka Badurina, sa Sveučilišta u Udinama, također je najavila tekstove o kojima je govorila u svome predavanju sljedećeg dana. To su svjedočanstva Riječanki Nore Pincherle (objavljeno na talijanskom jeziku 2007) i Milojke Mezorane (njezin ratni dnevnik nalazi se u posjedu povjesničara Mihaela Sobolevskog koji ga je djelomično objavio 2006. u časopisu *Sveti Vid*) te Slovenke Savine Rupel (objavljeno na talijanskom jeziku 2000. i na slovenskom jeziku 2006). N. Badurina istaknula je probleme govora o traumatskom iskustvu, napomenuvši da svjedok/inja odabire narativnu strukturu svjedočenja, pri čemu se služi i drugim književnim elementima. Ta su svjedočanstva podložna kasnijoj medijskoj obradi (npr. filmskoj), koja se primjerice sastoji od davanja uvoda, zapleta, završne poruke. N. Badurina naglasila je pitanje koje se susreće u raspravama, naime, postoji li samo jedan način izricanja traume ili ih može biti bezbroj te nameće li traumatsko iskustvo način njezinog izricanja.

Drugog dana seminara, Natka Badurina održala je predavanje "Literarnost testimonijalnog teksta : memoari žena koje su preživjele logore", što je područje koje povezuje književnu teoriju i svjedočanstva. Na temelju triju navedenih tekstova, N. Badurina govorila je o onim mjestima u tim svjedočanstvima koja se odnose na motive trajnosti mržnje, solidarnosti u logoru, humoru, političkim i nacionalnim razlikama žena u logoru, kao i antisemitizmu među određenim logorašicama. Osvrnula se na razlike između intervjua i pisanog

teksta na primjeru dviju verzija svjedočenja N. Pincherle i S. Rupel. Tekstovi svjedočanstava navedenih žena govore i o specifičnosti ženskog trpljenja (tu se napose ističe gubitak djeteta), što upućuje na važnost rodnog iskustva logora, koje se očituje i u različitom odnosu prema muškom, odnosno ženskom tijelu. N. Badurina postavila je pitanje kako općenito to rodno iskustvo uključiti u nastavu i uputila na knjigu Ruth Tudor, *Poučavanje ženske povijesti 20. stoljeća* (Zagreb 2005). Zainteresirane za problematiku narativne strukture iskazivanja traume i ovdje navedene teme upućujem na tekst N. Badurine "O literarnosti svjedočenja: Pincherle, Rupel, Mezorana" objavljenom u časopisu *Treća* (br. 2, vol. IX, Zagreb 2007, str. 33-49).

U diskusiji je bilo govora o tome da je lingvistički obrat pokazao da je i historiografija podložna literarnosti, što povlači za sobom pitanje izmiče li holokaust zbog svoje neprispodobivosti povjesničarskom književnom i svakom drugom uokviravanju te interpretiranju, odnosno može li se za govor o holokaustu iznaći "objektivan" diskurs. Spomenuto je da u nekim navedenim tekstovima žene ističu humanost određenih Nijemaca, što je poslužilo za napomenu da pristup istraživanjima ne mora biti samo sveden na zločine već da se mogu istraživati i iznositi i humana djela u ratu.

Usljedio je gledanje slovenskog dokumentarnog filma *Spomini* (2004, režija Mirjam Koren, scenarij Marta Verginella), sa svjedočenjima četiri svjedokinje i svjedoka, među kojima je i spomenuta Savina Rupel. Analizirana je struktura toga filma (naizmjenično prekidanje

svjedočenja, sugestivna glazba, autentične ratne snimke). Prikazani su i dijelovi filma *Nepoznati rat* mađarskog autora kao i dijelovi poznatog dokumentarnog filma Claudea Lanzmanna *Shoah* iz 1985, koji inače traje 9,5 sati. Taj film nema npr. autentičnih slika iz Drugog svjetskog rata već je naglasak na razgovorima i prikazima suvremenih lokacija. Navedeni filmovi potiču brojna pitanja, npr. pitanje promatrača tadašnjih zbivanja.

U predavanju Renate Jambrešić Kirin, "Sjećanja žena na Goli otok i Sv. Grgur" istaknuta je važnost iskustva političkih zatvorenica. Nakon sukoba Tito – Staljin 1948. određeni pripadnici Komunističke partije i kolateralne žrtve završile su u navedenom logoru, tom "poligonu socijalističkog odgoja". Žene su u logor dospijevale iz različitih razloga, nerijetko i zbog političkih "grešaka" muških članova obitelji. Ivo Banac u knjizi *Sa Staljinom protiv Tita* (Zagreb 1990) navodi da je u tom logoru od 17.000 zatočenika bilo oko 800 žena. R. Jambrešić Kirin, služeći se svjedočanstvima žena zatočenica tog logora, govorila je o načinu tretiranja žena u njemu. Metode torture sadržavale su rodnu politiku sramoćenja (npr. ugrožavanje reproduktivne sposobnosti, ponižavanje lijepih žena itd.). Ceremonije degradacije odnosile su se također na šišanje (ženama posebno traumatično), zatim pogrdne natpise, urlanje, ispitivanja, batine, težak i besmislen fizički rad, lažna strijeljanja. R. Jambrešić Kirin govorila je, između ostalog, i o parolama, pjesmama te specifičnom logorskom jeziku. Uz upućivanje na objavljena svjedočanstva žena te knjigu

Ženski logor na Golom otoku : ispovesti kažnjenica i islednice (Beograd 1990), za uvid u ovu problematiku moguće je pročitati i poglavlje "Šalje Tito svoje na ljetovanje! : kažnjenice u arhipelagu Goli" iz knjige R. Jambrešić Kirin, *Dom i svijet : o ženskoj kulturi pamćenja* (Zagreb 2008).

U raspravi je bilo govora o muzejima u logorima i pitanju etičnosti u vezi s njima.

Trećeg dana seminara, u sklopu teme "Sjećanja na Drugi svjetski rat i igrani film – rodna perspektiva" polaznici seminara gledali su film *Reader* (koji je u hrvatskim kinima 2009. igrao pod nazivom *Žena kojoj sam čitao*; režija Stephen Daldry; prema romanu Bernharda Schlinka). Nakon gledanja, analizu filma vodila je Mima Simić, pri čemu je bilo govora o odnosu dokumentarnih i igranih filmova prema holokaustu te već spomenutom pitanju može li film i kako može govoriti o nečem takvom neprikazivom kao što je holokaust.

Uslijedila je zatim analiza R. Jambrešić Kirin prethodno određenih tekstova D. Drndić, Ž. Lebl i *Lujzinog dnevnika*.

Na kraju seminara raspravljalo se o "Ženskom pamćenju u popularnoj kulturi i nastavi povijesti". S obzirom na činjenicu da je u udžbenicima, uz određene pomake, još uvijek premalo ženskih glasova, zaključeno je da bi nastavnici prilikom obrađivanja Drugog svjetskog rata pažnju mogli posvetiti i povijesti svakodnevice i ženskoj povijesti. Navedene teme moguće je u nastavu uklopiti povodom Dana sjećanja na holokaust, 27. siječnja. S. Prlenda napomenula je da nastavnicima za te teme mogu poslužiti

alternativni izvori (književnost, memoarski zapisi, igrani i dokumentarni filmovi), s tim da je preporučljivo da to po mogućnosti budu ženski izvori. Upozorila je da pritom povijest žena ne treba gledati izdvojeno već je treba pokušati povezati s općom povijesti.

Seminar “Sjećanja žena u kulturnom pamćenju i nastavi povijesti” zbog usmjerenja na povijest, memoaristiku, književnost, film, povijest žena i problematiku holokausta može biti zanimljiv nastavnicima raznih predmeta i stručnjacima različitih disciplina, napose jer se radi o skupu disciplinarno raznorodnih pristupa koji su vani već dugo vremena iznimno prošireni u historiografiji, književnoj teoriji, rodnim studijima, dok se u Hrvatskoj postupno sve više osoba i disciplina njima bave.

Branimir Janković

Stručno-znanstveni skup *Osamsto godina Stubice (1209.-2009.)*

U Donjoj Stubici, u Stubičkom Golubovcu, u organizaciji Društva Kajkaviana 28. svibnja 2009. godine održan je stručno-znanstveni skup “Osamsto godina Stubice (1209.-2009.)”. Na skupu je 12 izlagača održalo 13 izlaganja.

Nakon pozdravnih riječi Jurja Srebačića, gradonačelnika Donje Stubice, kao suorganizatora, i Goranke Horjan, kao izaslanice Ministarstva kulture, radni je dio skupa započeo izlaganjem Alojza Jembriha “Povelja Andrije II. (1209.) u svjetlu onomastike”. U izlaganju je Jembrih, nakon opširnog uvoda o dinastičkim odnosima i Andriji II, usporedio ovu ispravu s poznatim

Istarskim razvodom te je nazvao zagrebačko-zagorsko-prigorsko-medvedničkim razvodom. Krešimir Regan je u kratkom izlaganju “Donjostubička utvrda i njezini gospodari” naznačio postojanje utvrda u Donjoj, ali i Gornjoj Stubici, te ukazao na njihove osnovne značajke i važnost u vrijeme koje obilježavaju ratovi s Osmanlijama. Branko Čičko se u opsežnom referatu “Plemstvo stubičkog kraja u ranom novom vijeku” osvrnuo na aspekte istraživanja plemstva u suvremenoj historiografiji, upoznao nas s arhivskim izvorima za proučavanje plemstva stubičkog kraja, velikaškim obiteljima na stubičkom području od 16. do 18. stoljeća te se posebno pozabavio obitelji Henning. Naglasio je zanimljiv fenomen svijesti o povezanosti zajednice plemića iz Gornje Stubice. Ida Pavlaković predstavila je “Rezultate arheoloških istraživanja na lokalitetima Dvorac Oršić u Gornjoj Stubici – vanjski obrambeni zid”. Upoznala nas je sa stanjem prije arheoloških istraživanja te spoznajama nakon iskopanih 36 metara zida. U nadahnutom izlaganju Ivana Škiljan govorila je o “Probnim arheološkim istraživanjima na lokalitetu Stari grad u Donjoj Stubici”. Radi se o iskapanjima koja su započela u studenom 2008. godine te se nastavila u travnju i svibnju 2009. godine. Iskapanja su, uz predmete, dovela i do novih spoznaja o životu u Starom gradu, koja mijenjaju sliku temeljenu na dosadašnjim povijesnim izvorima te produžuju život u dvorcu duboko u 17. stoljeće. U svom drugom izlaganju Branko Čičko govorio je o “Novim priložima za povijest vlastelinstva Stubički Golubovec”. Radi se

o dokumentima koji se čuvaju u Zbirci obitelji Domjanić u Muzeju Sveti Ivan Zelina. Između šestotinjak dokumenata ove zbirke, dvadesetak se odnosi na vlastelinstvo Golubovec. Uz kratki povijesni pregled razvoja vlastelinstva, Čičko je ukazao na ugovore koji mijenjaju neke spoznaje o prelasku Golubovca u Vrhovčeve ruke. Mira Kolar je, govoreći o “Gospodarskim prilikama na stubičkom području od 1800. do 1941. godine“, iznijela niz zanimljivih detalja, uključujući i onaj o doprinosu povjesničara izumiranju plemstva stalnim opisima seljačke bune, koji su seljake poticali na neposluh. Mira Kolar je nakon izlaganja općeg konteksta razdoblja, ukazala na specifičnosti područja i pojedince koji su imali ulogu u stvaranju gospodarske povijesti ovog kraja. Treba istaknuti usitnjenost posjeda, glad za zemljom, opće siromaštvo vidljivo u djelovanju uboških zaklada. Jutarnji dio programa završen je izlaganjem Goranke Horjan “Baština za razvoj: Razvoj mikrolokacija kao izazov za destinacijsko upravljanje na primjeru stubičkog područja“. Ukazujući na različit pristup baštini turizma i kulture, autorica se osvrnula na konkretne primjere. Pokazalo se da je ravnoteža između kulturnih i prirodnih atrakcija ona koja dovodi posjetitelje, a za to stubički kraj ima dobre uvjete. Prvi takav projekt u ovom kraju je uređenje kompleksa Seljačkoj buni, no i Stubički Golubovec je na putu revitalizacije.

Popodnevni dio programa započeo je izlaganjem Stjepana Razuma “Oporuka Petra Marakovića, župnika Donje Stubice (†16. X. 1855.)“. Upoznao nas je s njegovim djelovanjem i napredovanjem

u crkvenoj službi te analizirao njegovu oporuku, koja je bila u skladu s pravilima važećima za svećenike no i upozorio na neke nerazjašnjene momente, odnosno nepoznate osobe kojima je ostavio veće dijelove svog imetka. Mirko Ivanjek upoznao nas je sa Stubičancima, članovima Bratovštine Sv. Barbare u Brdovcu. Radilo se o otvorenoj bratovštini koja je okupljala članstvo oba spola i različitih zanimanja. Stubičanci i Stubičanke bili su među najzastupljenijim članovima. Filip Škiljan ukazao je na “Stradanja stanovništva kotara Stubica u Drugom svjetskom ratu i razdoblju poraća“. Izlaganje se temeljilo kako na pisanim izvorima, tako i na usmenoj povijesti, iskazima svjedoka. Stanovnici kotara Stubica stradali su u ustaškim logorima, u ustaškim akcijama, u ustaško-partizanskim sukobima, no i nakon rata. Iza svakog stradalog stoji obiteljska tragedija čije su posljedice i danas prisutne. Ratko Vučetić govorio je o “Razvoju naselja Donja Stubica” te izazvao zanimanje napomenama o utvrđivanju grada, što je još jedan prilog tezi da je Stubica u srednjem vijeku bila među najrazvijenijim zagorskim naseljima. Arhitektica i konzervatorica Ksenija Petrić izlagala je o “Obnovi graditeljske baštine Donje Stubice – primjerima i prijedlozima“. Ukazala je na građevine javne namjene i stambenu arhitekturu koja bi zasluživala najviše pozornosti i iznijela prioritete obnove – zgrade na trgu Matije Gupca i u podgrađu Starog grada te mlinove na potoku Reki, drvene tradicijske klijeti i pojedine stambene objekte.

Dva izlaganja koja su bila najavljena nisu održana: Mije Koradea “Znamenite

osobe na vjerskom i kulturnom polju rada stubičkoga kraja kroz stoljeća” te Lorke Lončar “Nositelji modernoga građanskog društva krajem 19. i početkom 20. stoljeća na stubičkom području“.

Skup je pokazao potrebu suradnje povjesničara, povjesničara umjetnosti, konzervatora, arheologa i drugih stručnjaka baštinskih institucija na zajedničkom promišljanju baštine i postupanju s njom, ali i potrebu bolje suradnje s turističkim sektorom. Objavljivanje zbornika radova sa skupa očekuje se krajem 2009. godine.

Vlatka Filipčić Maligec

Izložba *Tiha pobuna*, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb 22.10.2008. – 20.1.2009.

Galerija Klovićevi dvori u Zagrebu od svog osnutka 1985. godine njeguje bogatu tradiciju vrijednih i kvalitetnih izložaba. Tako je proteklih godina javnost mogla uživati u radovima najznačajnijih domaćih i stranih umjetnika, poput Van Gogha, Picassa, Chagalla, Meštrovića i dr. Tom hvalevrijednom nizu pridružila se i izložba njemačkih ekspresionista, pod nazivom *Tiha pobuna – najveći majstori njemačkog ekspresionizma*, koja je održana od 22. listopada 2008. do 20. siječnja 2009. godine.

Izložba *Tiha pobuna* najskuplji je međunarodni projekt u Klovićevim dvorima i jedan od najambicioznijih kulturoloških projekata u Hrvatskoj od njenog osamostaljenja. Iznimno je za ovu priliku dopremljeno iz njemačkih

i švicarskih muzeja i galerija 120 slika, grafika, crteža i skulptura poznatih umjetnika. O veličini i vrijednosti izloženih eksponata govori i podatak da je gotovo svaka slika procijenjena na pola milijuna eura, a ukupna vrijednost izloženih djela iznosila je više od 100 milijuna eura.

Izložena djela nisu postavljena kronološki, nego tematski. Zagrebačka je izložba tako omogućila uvid u doprinos njemačke umjetnosti avangardnim likovnim smjerovima prve polovice 20. stoljeća. Osim stvaralaštva drezdenske grupe *Most (Die Brücke)*, izložba uključuje i reprezentativan presjek stvaralaštva grupe *Plavi jahač (Der Blaue Reiter)* te predstavnika pokreta *Nova objektivnost (Neue Sachlichkeit)*.

Kada se govori o počecima ekspresionizma, povjesničari umjetnosti složni su u mišljenju da je sve počelo s djelima Van Gogha, Muncha i Gaugina, koji su prvi u svojim djelima izražavali nezadovoljstvo i otuđenost u svijetu koji ih okružuje. Taj njihov stav, potpomognut filozofskim učenjima Friedricha Nietzschea i Arthura Schopenhauera naišao je na plodno tlo među mladim njemačkim umjetnicima, željnima krčnju novih putova u umjetnosti.

Javljujući se kao reakcija na akademsku umjetnost tog doba, pojam ekspresionizma prvi put se pojavio u travnju 1911. u katalogu proljetne izložbe berlinske secesije (iako su njeni predstavnici djelovali već ranije), a označavao je sve novo u umjetnosti. Pojam je ubrzo prihvaćen i počeo se primjenjivati na njemačke umjetnike koji su se suprotstavljali tada dominantnom slikarstvu

likovnih akademija, kao i svemu onom “ispravnom” što je tadašnje društvo predstavljalo sa političkih, društvenih i socijalnih pozicija.

Umjetnici su krenuli u svoju “Tihu pobunu”, želeći pokazati kako ne postoji samo jedan ispravan način predočavanja svijeta oko nas. Mnogi od njih će braniti taj stav biti primorani dati ono najvrjednije što imaju – svoj život.

Već navedene grupe, glavni nosioci pokreta, na zagrebačkoj izložbi su predstavljani sa glavnim predstavnicima i njihovim najboljim djelima. Najveći dio izložbe ipak je posvećen grupi *Most*, čiji su predstavnici i bili prvi koji su nazvani ekspresionistima. Grupu su 1905. u Dresdenu osnovala četvorica studenata arhitekture: Ernst Ludwig Kirchner, Erich Heckel, Karl Schmidt – Rotluff i Fritz Bleyl.

Zbog jakih i neskladnih boja na njihovim slikama, te snažnih kontrasta i inovacija u njihovim grafikama, *Mostovci* su smatrani nasljednicima Cezannea, Muncha i Matissea. Grupa je odabrala ime *Most* želeći time naglasiti svoju želju da budu posrednici između prošlosti i budućnosti, te kako bi povezivanjem s mladim umjetnicima radili na izgradnji novog boljeg svijeta.

U početku svog djelovanja radili su zajedno u unajmljenoj mesnici u Dresdenu, te zajednički pomagali jedni drugima u umjetničkom radu. Kirchner ubrzo sastavlja manifest *Mostovaca*, a grupi ubrzo pristupaju Emil Nolde, Otto Mueller i Max Pechstein.

Upravo Pechsteinovom zaslugom *Mostovci* 1911. pristupaju berlinskom umjetničkom društvu *Nova secesija*, što

im je donijelo veću popularnost. Kraj grupe počinje selidbom *Mostovaca* iz Dresdenu u Berlin, gdje je grupa htjela zadobiti podršku šireg sloja ljudi. No u Berlinu umjetnici sve više dobivaju želju za individualnim napretkom, što je dovelo do sukoba oko vodstva i konačnog raspada grupe u svibnju 1913. godine.

Nekoliko godina ranije, 1909, Vasilij Kandinski bio je jedan od utemeljitelja novog udruženja minhenskih umjetnika, da bi nakon raspada te grupe zajedno sa Franzom Marcom formirao grupu *Plavi jahač*. *Plavi jahač* isprva nije bio zamišljen kao grupa, već kao redakcija koja će izdati almanah pod tim imenom, neku vrstu godišnjaka čiji bi glavni urednici bili Marc i Kandinski.

Cilj tog almanaha bio je prikazati svima zainteresiranima duhovne aspekte umjetnosti tog novog doba. Godine 1911. pokretu pristupaju još i Gabrielle Münter, Aleksej Javlenski, Mariana Verefkinova, August Macke, te glazbenik Arnold Schönberg, koji je jedno vrijeme prisno surađivao s Kandinskim. Za razliku od *Mostovaca*, koji su se više orijentirali na tjelesni (fizički) aspekt čovjeka, članovi *Plavog jahača* stremili su duhovnoj analizi čovjekovog stanja.

Prvi svjetski rat označit će kraj i ovog pokreta. Rusi koji su djelovali unutar grupe, među kojima je bio i Kandinski, vratit će se u Rusiju zbog sukoba sa njemačkom, dok će, s druge strane, Marc i Macke poginuti odmah početkom rata.

Umjetnici obje grupe, kao i njihova nova provokativna umjetnost, dolaskom Hitlera na vlast 1933. doživljava svoje najteže dane. Nacizam želi Nijemcima

prikazati svoje viđenje nove Njemačke pa cjelokupno društvo usmjerava prema tom cilju, a posebno umjetnost. Želeći prikazati kako je Njemačka prije nacizma bila pokvarena, Hitler i njegov ministar propagande Joseph Goebells dali su 1937. u minhenskoj *Kući njemačke umjetnosti* organizirati izložbu *Izopaćena umjetnost (Entartete Kunst)*.

Ta je izložba bila najviše usmjerena protiv ekspresionista i njihove umjetnosti, koja je prikazana kao ruglo, sramota i dekadencija. Takav stav uvelike je pogodio ekspresioniste od koji je većina proglašena izopaćenima, djela su im bila zaplijenjena ili uništena, a samim umjetnicima rad zabranjen. Mnoge među njima to je pogodilo do te mjere da su izvršili samoubojstvo (npr. Kirchner). Mnogo su bolje prošli oni koji su uspjeli pobjeći iz Njemačke. Pa ipak, ta kampanja protiv ekspresionista učinila im je i uslugu. Izbjegli umjetnici, kao i njihova umjetnost, bili su dobro primljeni u novoj sredini, pa tako nakon završetka II. svjetskog rata ekspresionizam polako dobiva zasluženo priznanje i mjesto u povijesti umjetnosti.

Za kraj, zagrebačka izložba *Tiha pobuna*, zahvaljujući podršci sponzora i Ministarstva kulture te snažnoj medijskoj praćenosti doživjela je velik uspjeh.

Izložbu je do zatvaranja pogledalo 70.000 posjetitelja, a samo u zadnja dva dana prostorije prvog kata Klovićevih dvora posjetilo je 4500 ljudi. Iako njemački ekspresionizam nije privukao više posjetitelja od izložbe radova Marca Chagalla, brojni su mediji izabrali upravo ovu izložbu za kulturni događaj godine (2008) u Hrvatskoj.

Veliko je to priznanje za rad i trud uprave galerije Klovićevi dvori, koji usprkos tome zaslužuju i pokoju opravdanu kritiku. Tu podrazumijevam nedovoljnu zaštićenost skupocjenih umjetnina, ali ono što je najviše upalo u oči je govor ravnateljice galerije na zatvaranju izložbe. Tom se prilikom ravnateljica zahvalila svima na sjajno obavljenom poslu, čak i tehničarima galerije, dok nije smatrala važnim spomenuti, a kamoli se zahvaliti vrijednim studenticama povijesti umjetnosti, koje su kvalitetnim i profesionalnim vođenjem brojnih grupa podignule izložbu na visok nivo, čemu mogu posvjedočiti i brojne usmene pohvale i pohvale u knjizi dojmova.

Mario Peranić